

УДК 657:336.143

**АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

10.30838/ P.ES.2224.271018.77.275

Луцька Н. І., к.е.н.,
Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ
Павлушенко Т. О.

Київський національний торговельно-економічний університет

В статті проаналізовано стан та динаміку сучасного рівня фінансування вищої освіти. Проаналізовано систему вищої освіти в частині видатків бюджету на її функціонування та розвиток в розрізі показників: видатки на вищу освіту, % до загальних видатків бюджету; видатки на вищу освіту, % до ВВП; видатки на вищу освіту на душу населення, грош. один.; видатки на одного студента за рік, грош. один. Встановлено, що дані показники є взаємозалежними від рівня економічного та соціального розвитку країни та характеризують стан розвитку системи вищої освіти. В результаті дослідження було визначено, що сучасний фінансовий стан більшості закладів вищої освіти погіршується, оскільки скорочуються як видатки бюджету, так і приватні обсяги фінансування через зменшення кількості студентів, що вступають до вищих закладів освіти і сплачують за навчання власні кошти. Фінансування та підтримка розвитку освіти, більшою мірою вищої освіти, залишалися одним із пріоритетних завдань державної політики. За сучасних умов, ситуація змінилася в негативний бік, внаслідок чого заклади вищої освіти опинилися у складних умовах, коли недостатність фінансування значно ускладнює перспективи їх подальшого розвитку. Формування та використання фінансових ресурсів вищих навчальних закладів є однією із найважливіших складових забезпечення розвитку вищої освіти зокрема та досягнення економічного добробуту в цілому. Для поліпшення ефективності та результативності діяльності навчальних закладів, необхідним є розширення автономії таких закладів, що дасть змогу самостійно здійснювати вищими навчальними закладами розподілу отриманих доходів, спрямовуючи частину фінансового забезпечення на об'єкти чи програми згідно із внутрішніми пріоритетами.

Ключові слова: аналіз показників; вищі навчальні заклади; державне фінансування; бюджетне забезпечення

UDC 657:336.143

**ANALYSIS OF INDICATORS OF BUDGET EXPENDITURE ON
FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION
SYSTEM**

10.30838/ P.ES.2224.271018.77.275

Lutska N., PhD in Economics
University of King Danylo, Ivano-Frankivsk
Pavlushenko T.
Kyiv National University of Trade and Economics

The article analyzes the state and dynamics of the modern level of financing of higher education. The system of higher education in terms of budget expenditures for its functioning and development in terms of indicators has been analyzed: expenditure on higher education, % of total budget expenditures; expenditures on higher education, % of GDP; expenditures for higher education per capita; expenses per student per year. It has been established that these indicators are interdependent on the level of economic and social development of the country and characterize the state of development of the system of higher education. As a result of the study, it has been determined that the current financial situation of most institutions of higher education is deteriorating, as both budget expenditures and private funding decrease due to a decrease in the number of students enrolling in higher education institutions and paying their own tuition fees. Funding and support for the development of education, to a greater extent higher education, remained one of the priorities of the state policy. Under current conditions, the situation has changed to the negative side, resulting in institutions of higher education found themselves in difficult conditions, when the lack of funding significantly complicates the prospects for their further development. Formation and use of financial resources of higher educational institutions is one of the most important constituents of ensuring the development of higher education in particular and achievement of economic prosperity in general. In order to improve the efficiency and effectiveness of the activities of educational institutions, it is necessary to expand the autonomy of such institutions, which will enable the higher education institutions to allocate their proceeds independently by directing part of the financial support to objects or programs according to internal priorities.

Keywords: indicator analysis; higher educational institutions; state financing; budget support

Актуальність проблеми. Потреба в освіті не є новою для людської цивілізації, однак гострої необхідності набуває за сучасних умов інформатизації суспільства та переходу до нової доби «знань». Право на освіту в тому числі і на отримання якісної вищої освіти закріплене в основному законі України – Конституції. Питання шляхів фінансування вищої освіти, на сьогодні, є достатньо актуальним, та водночас дискусійним в науковому колі та в сфері державного управління, що обумовлено існуванням різних позицій: одні вважають необхідним збільшення обсягів державного фінансування системи вищої освіти як однієї із складових соціального забезпечення, натомість, інші – навпаки, є прихильниками посилення значення приватного фінансування, адже, отримання знань є інвестиціями у формування людського капіталу кожного окремого індивіда. В сучасних умовах існування вітчизняної системи вищої освіти використовується змішана модель її фінансування, однак значна питома вага в забезпеченні фінансування та розвитку державних вищих навчальних закладів належить державі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Особливостям та проблемам

фінансування вищої освіти в Україні, аналізу державної політики у цьому контексті, дослідженню джерел фінансування, визначенню пріоритетів та шляхів удосконалення механізму фінансування вищої освіти присвячені роботи вітчизняних учених, серед яких М.Ю. Авксєнтьєв [3], Ж.В. Дерій [6], Л.П. Довгань [7], Л.І. Іщук [9], Т.М. Котенко [11], О.В. Красільник [12], П.Ю. Курмаєв [13], Н.М. Різник [21], І.О. Тарасенко [23], Л.Л. Тупичак [24], Л.С. Шевченко [27] та ін.

Проте, зважаючи на економічну кризу, та продовження військового конфлікту на Сході України, можливості щодо державного фінансування вітчизняної системи вищої освіти значно звужуються, що обумовлює необхідність пошуку раціональних та ефективних шляхів використання державних фінансових ресурсів вищими навчальними закладами. З огляду на це, питання аналізу показників видатків бюджету на функціонування та розвиток системи вищої освіти набуває неабиякої актуальності.

Метою дослідження є проведення аналізу показників видатків бюджету на функціонування та розвиток системи вищої освіти

Викладення основного матеріалу дослідження. Інтеграційні процеси обумовили необхідність реформування системи вищої освіти, зокрема 01 липня 2014 року було прийнято Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII, у якому серед принципів Державної політики відзначені [8]:

- сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;

- державна підтримка підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності.

Дотримання цих принципів включає у тому числі належне фінансування, функціонування та сприяння розвитку системи вищої освіти в Україні. Серед пріоритетних напрямів реформування економічних засад системи освіти визначено створення прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів, необхідних для реалізації в повному обсязі конституційних прав громадян на освіту [8]. Для визначення інструментів та першочергових заходів реформування економічних засад системи вищої освіти, необхідно проаналізувати стан та динаміку сучасного рівня її фінансування.

Для повноцінного функціонування системи вищої освіти та її

подальшого розвитку, відповідно до обраних пріоритетів потрібне належне її фінансування. З метою удосконалення статистичного дослідження системи фінансування освіти запроваджено допоміжні рахунки освіти з метою узагальнення, опису й аналізу фінансування національних систем освіти. Вони використовуються для удосконалення діяльності закладів освіти, оцінки різноманітних джерел фінансування і використання коштів, що надходять від організацій для виконання різних функцій [17].

І. Абанкіна, Т. Абанкіна, Є. Ніколаєнко, Л. Філатова [2], А. Касич, В. Циган [10], О. Люта, Н. Пігуль [14] виділяють показники, які комплексно характеризують фінансування системи вищої освіти, серед них: видатки на вищу освіту, % до загальних видатків бюджету; видатки на вищу освіту, % до ВВП; видатки на вищу освіту на душу населення, грош. один.; видатки на одного студента за рік, грош. один. Дані показники є взаємозалежними від рівня економічного та соціального розвитку країни та характеризують стан розвитку системи вищої освіти. Зважаючи на це, доцільним є проаналізувати систему вищої освіти в частині видатків бюджету на її функціонування та розвиток в розрізі окреслених вище показників.

За даними аналітичного звіту Міжнародного фонду досліджень освітньої політики [16] «фактично фінансування вищої освіти в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (державне фінансування), а також коштів юридичних та фізичних осіб (приватне фінансування). За рахунок приватного фінансування вищу освіту в Україні здобувають близько 50 % студентів. Оціночний рівень приватного фінансування в Україні становить 0,7 % ВВП». Натомість, відповідно до даних [1] «у різних країнах світу традиційно склалися різні варіанти розподілу джерел фінансування між державою та приватним сектором. У скандинавських країнах за рахунок приватних коштів фінансується не більше 5 % витрат на вищу освіту, в середньому у країнах ЄС — 21,4 %, у країнах ОЕСР — 30,8 %. Більше половини видатків на вищу освіту за рахунок приватних коштів фінансується у Ізраїлі, Австралії, Колумбії, США, Японії, Великобританії та Чилі».

Використовуючи дані Державної служби статистики України щодо функціонування системи освіти було визначено місце та обсяги видатків зведеного бюджету на освіту в структурі загальних видатків зведеного бюджету за період 2000-2016 рр, що подано в табл. 1.

Таблиця 1. – Місце видатків зведеного бюджету на освіту в структурі загальних видатків зведеного бюджету:
динаміка за період 2000-2016 рр

Показник	2000		2005		2010		2014		2015*		2016*	
	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %
Всього загальних видатків зведеного бюджету, млн грн	48148,6	100	141989,5	100	377842,8	100	523004,8	100	679871,4	100	836725,7	100
Всього видатків зведеного бюджету на освіту, млн грн	7085,5	14,7	26801,8	18,1	79826,0	21,1	100105,6	19,1	114193,5	16,8	120488,5	14,4
<i>Відхилення показника видатків на освіту порівняно з даними попереднього року:</i>												
- абсолютне, млн. грн	-		19716,3		53024,2		20279,6		14087,9		6295	
- відносне, % (темп приросту)	-		278,26		197,84		25,4		14,07		5,51	
- пунктів структури	-		3,4		3		-2		-2,3		-2,4	
<i>Відхилення порівняно з базовим роком (2000 р):</i>												
- абсолютне, млн. грн	-		19716,3		72740,5		93020,1		107108		113403	
- відносне, % (темп приросту)	-		278,26		1026,61		1312,82		1511,65		1600,49	
- пунктів структури	-		3,4		6,4		4,4		2,1		-0,3	

Джерело: розраховано за даними [22]
* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

Проаналізувавши дані Державної служби статистики щодо видатків зведеного бюджету та місця в їх структурі видатків на освіту за період 2000-2016 рр можна зробити наступні висновки. По-перше, слід відзначити, що обсяг видатків зведеного бюджету за період 2000-2016 рр зросли з 48148,6 млн грн у 2000 році до рівня 836725,7 млн грн у 2016 році. У той же час, збільшився показник видатків зведеного бюджету на освіту. Зокрема, у 2005 році порівняно з 2000 роком, видатки на освіту збільшилися на 19716,3 млн грн або на 278,26 % та становили у 2010 році – 26801,8 млн грн. За аналізований період 2000-2016 рр, найбільше збільшення даних видатків спостерігається у частині структури загальних видатків, а саме у 2005 році порівняно з 2000 роком, у структурі загальних видатків зведеного бюджету, видатки на освіту збільшилися на 3,4 пункти структури та досягли рівня 18,1 % від загального показника видатків. Однак, найбільший показник питомої ваги видатків на освіту в структурі видатків зведеного бюджету за аналізований період прослідковується у 2010 році та становить 21,1 %.

У 2010 році також зафіксовано найбільший показник відхилення за аналізований період, зокрема порівняно з 2005 роком, видатки на освіту у 2010 році збільшилися на 53024,2 млн грн, що на 197,84 % більше ніж у 2005 році та на 72740,5 млн грн або ж на 1026,61 % більше порівняно з 2000 роком. В свою чергу, у 2014 році, у структурі загальних видатків зведеного бюджету видатки на освіту складають 19,1 %, збільшившись на 20279,6 млн грн порівняно з 2010 роком та складають 100105,6 млн грн.

Доцільно зауважити, що до показників 2015 та 2016 років не включені дані бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у зв'язку з подіями, пов'язаними з анексією півострова. Натомість, у 2015 році, у структурі видатків зведеного бюджету питома вага видатків на освіту складає 16,8 % та досягає рівня 114193,5 млн грн. даний показник є достатньо високий. Натомість, у 2016 році показник видатків зведеного бюджету на освіту у абсолютному вимірі збільшився на 6295 млн грн порівняно з 2015 роком, хоча у структурному співвідношенні, питома вага видатків на освіту складає 14,4 %, що на 2,4 пункти структури менше ніж у попередньому році, та на 0,3 пункти структури ніж у 2000 році, що достатньо низьким показником за аналізований період, враховуючи те, що до даної інформації не включено видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Таким чином, у 2016 році, питома вага видатків на освіту у структурі видатків зведеного бюджету практично сягає рівня 2000 року, коли

даний показник складав 14,7%. Слід відзначити, що видатки на освіту охоплюють видатки не лише на вищу освіту, а і видатки на функціонування дошкільних навчальних закладів (до яких належать ясла, ясла-садки, дитячі садки, ясла-садки сімейного, комбінованого, компенсуючого типу (спеціальні та санаторні), навчально-виховні комплекси тощо); загальноосвітні навчальні заклади (школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, навчально-виховні комплекси (об'єднання), санаторні школи всіх ступенів, а також спеціальні школи) та професійно-технічні навчальні заклади (до яких належать навчальні заклади для забезпечення потреб громадян у професійно-технічній освіті).

За інформацією офіційного сайту Міністерства фінансів України [19] «Бюджетні видатки на освіту направляються на фінансування: дошкільної освіти; загальної середньої освіти; професійно-технічної освіти; вищої освіти; післядипломної освіти; позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми; програм матеріального забезпечення навчальних закладів; фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері освіти; інших закладів та заходів у сфері освіти».

Натомість, уряд України визначив пріоритетним напрямом соціальної сфери освіту у 2017 році, та запланував на даний період збільшення видатків зведеного бюджету на освіту. Так, за даними [4] «показник видатків зведеного бюджету на освіту збільшиться на 35,7% проти 2016 р і складе 168,4 млрд. грн».

Як зазначалося вище, видатки зведеного бюджету включають видатки державного та місцевого бюджетів. Обсяги видатків місцевого та державного бюджетів на освіту за період 2015-2017 рр наведено на рис. 1. слід відзначити, що показник 2017 року є запланованим відповідно до планових показників бюджету.

Доцільно зауважити, що відповідно до інформації [4] у 2017 році «другий крок реформування системи освіти полягатиме у підвищенні якості вищої освіти. Для цього уряд запропонував змінити підходи до виплати академічних та соціальних стипендій. Стипендії мають отримувати студенти, які успішно навчаються і ті, хто дійсно потребує державної підтримки. Стипендіальний фонд в порівнянні з 2016 роком збільшено на 576 млн грн. до 5,8 млрд. грн. Але ці кошти будуть використовуватись більш ефективно: академічні стипендії виплачуються за рейтингом успішності, а соціальні – за критеріями, визначеними Кабінетом міністрів. На соціальні

стипендії у бюджеті закладено 933 млн грн., на академічні – близько 4,8 млрд грн. Також у складі загальнодержавних витрат Міністерства освіти і науки передбачено нову бюджетну програму «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». На неї у 2017 р виділено 209,5 млн грн».

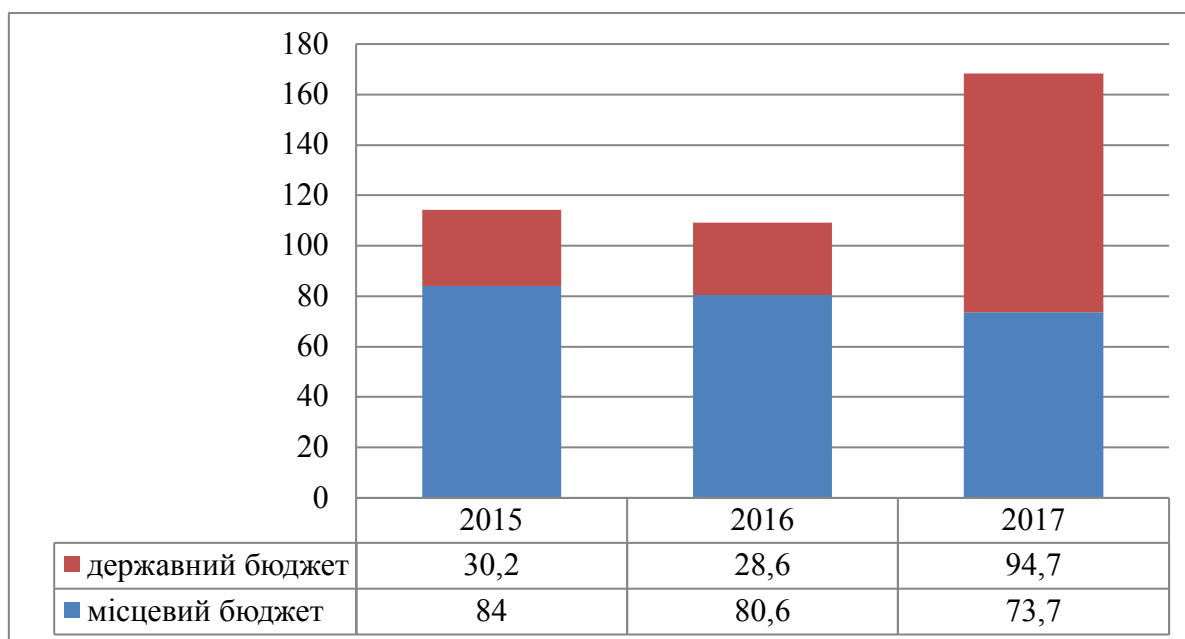

Рис. 1. Видатки місцевого та державного бюджетів на освіту за період 2015-2017 рр (млрд грн)

Джерело: побудовано за даними [4], [22]

Таким чином, перед урядом країни стоїть завдання яким чином і в який спосіб ефективно використати обмежені бюджетні ресурси та одночасно підвищити якість системи освіти в цілому та вищої освіти зокрема.

Як стверджує О.В. Рєвнівцева [20] «рівень освіти населення України є одним із найвищих серед країн Центральної та Східної Європи. Україна в спадщину від радянської системи отримала освіту з високими стандартами. Але якість освіти почала швидко погіршуватися через обмеженість ресурсів. Частка витрат на фінансування освіти по відношенню до ВВП до 2000 р. постійно падала, хоча в процентному виразі в державних витратах залишалася на рівні більше 10% з 1994 року. Проте, із врахуванням інфляційних процесів, реальні витрати на освіту скоротилися на 60 – 70 % між 1992 та 1997 роками».

Для повноти аналізу показників видатків бюджету на освіту, зокрема систему вищої освіти, доцільно визначити місце видатків зведеного бюджету на вищу освіту в загальній структурі видатків на освіту. Даний аналіз

здійснено за період 2000-2016 років та наведено в табл. 2.

На основі даних Державної служби статистики було визначено структуру та тенденцію змін розміру видатків зведеного бюджету на фінансування освіти в розрізі дошкільної, загальної середньої освіти, професійно-технічної та вищої за період 2000-2016 рр. По-перше, в структурі видатків зведеного бюджету на освіту, найбільшу питому вагу складають видатки щодо фінансування загальної середньої освіти, що викликано кількістю осіб, що здобувають дану освіту, та обов'язковість її отримання громадянами України.

Наступна категорія, що займає значну частку в структурі видатків на освіту є видатки на забезпечення функціонування та розвитку системи вищої освіти. Зокрема, у 2000 році, даний показник складав 32,26 % від загального показника видатків на освіту та досягав рівня 2285,5 млн грн. Порівняно з 2005 роком видатки на вищу освіту збільшилися до рівня 7934,1 млн грн, однак в загальній структурі видатків на освіту склали 29,6 %, що на 2,66 пункти структури менше ніж аналогічний показник 2000 року. Натомість, у 2010 році видатки на вищу освіту збільшилися порівняно з 2005 роком на 17064,3 млн грн або на 215,08 %, а порівняно з 2000 роком на 22712,9 млн грн або на 993,78 % та склали 24998,4 млн грн, що в структурі загальних видатків на освіту у 2010 році займає частку 31,32 %, тобто на 1,72 пункти структури більше за аналогічний показник 2005 року. У 2014 році видатки на вищу освіту складають 28340,5 млн грн, що на 3342,1 млн грн більше порівняно з 2010 роком або лише на 13,37 %.

Натомість в структурі загальних видатків на освіту, показник видатків на вищу освіту у 2014 році зменшився на 3,01 та 3,95 пунктів структури порівняно з 2010 та 2000 роком відповідно та займає частку 28,31 %. Дані за період 2015 та 2016 років наведено без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. У 2015 році в структурі видатків зведеного бюджету на освіту, видатки на вищу освіту займали частку у розмірі 27,13 %, що на 1,18 пункти структури менше а ніж аналогічний показник 2014 року, однак обсяг видатків на вищу в абсолютному вимірі зріс на 2641,3 млн грн та на 28696,3 млн грн порівняно з 2014 та 2000 роками відповідно. Ситуація у 2016 році у абсолютних даних не змінилася, видатки на вищу освіту склали 30595,9 млн грн, що на 385,9 млн грн або на 1,25 % менше порівняно з 2015 роком, однак в

Таблиця 2. – Місце видатків зведеного бюджету на вищу освіту в структурі видатків на освіту: динаміка за період 2000-2016 рр

Показник	2000		2005		2010		2014		2015*		2016*	
	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %	млн. грн	ПВ, %
Всього	7085,5	100	26801,8	100	79826,0	100	100105,6	100	114193,5	100	120488,5	100
видатків зведеного бюджету на освіту, млн грн, з них:												
- дошкільна	789	11,14	2940,7	10,97	10238,3	12,83	15186,4	15,17	18142,2	15,89	16949	15,53
- загальна середня	2564,6	36,20	11158,8	41,63	32852,4	41,16	42421,4	42,38	49668,3	43,49	46781,9	42,86
- професійно-технічна	429,1	6,06	1749,9	6,53	5106,2	6,40	5885,2	5,88	6171,2	5,40	5236,8	4,80
- вища	2285,5	32,26	7934,1	29,60	24998,4	31,32	28340,5	28,31	30981,8	27,13	30595,9	28,03
<i>Відхилення показника вищої освіти порівняно з даними попереднього року:</i>												
- абсолютне, млн. грн	-		5648,60		17064,30		3342,10		2641,30		-385,90	
- відносне, %	-		247,15		215,08		13,37		9,32		-1,25	
- пунктів структури	-		2,66		1,72		-3,01		-1,18		0,9	
<i>Відхилення показника вищої освіти порівняно з базовим роком (2000 р):</i>												
- абсолютне, млн. грн	-		5648,60		22712,90		26055,00		28696,30		28310,40	
- відносне, %	-		247,15		993,78		1140,01		1255,58		1238,70	
- пунктів структури	-		-2,66		-0,94		-3,95		-1,18		0,9	

Джерело: розраховано за даними [22]

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя

структурному співвідношенні до рівня загальних видатків зведеного бюджету на освіту, даний показник збільшився до рівня 28,03 %, тобто на 0,9 пункти структури більше порівняно з 2015 роком.

Зважаючи на наведене вище можна зробити висновок, що існує тенденція зменшення частки видатків на вищу освіту в структурі видатків зведеного бюджету на освіту, що обумовлено необхідністю залучення приватних джерел фінансування системи вищої освіти. Слід відзначити, що абсолютне зростання видатків на вищу освіту насамперед викликане інфляційними процесами у вітчизняній економіці, обумовлених рядом фінансово-економічних та політичних криз.

На думку В.В. Малишко[15] «Співвідношення між бюджетним і не бюджетним фінансуванням освіти залежить від дії великої кількості чинників, а саме: темпів економічного розвитку, наявності бюджетних ресурсів за адекватної державної політики у сфері освіти, форми власності вищого навчального закладу та ефективності керівництва ним. Необхідно зазначити, що будь-які зміни в системі освіти неможливі без належного фінансового забезпечення, а вивчений досвід як командно-адміністративної, так і ринкової систем господарювання показує, що саме бюджет є домінуючим джерелом фінансування діяльності та розвитку державного ВНЗ. Обсяги видатків на освіту, незважаючи на стійку тенденцію до зростання, суттєво відстають від аналогічних показників розвинутих країн. І хоча протягом деяких років видатки на освіту випереджали показники зростання обсягу ВВП, що є позитивним явищем, бюджетні витрати забезпечували переважно тільки фінансування витрат державних ВНЗ на стипендії, частково заробітну плату та комунальні платежі. Це пояснюється тим, що нормативний метод визначення обсягів фінансування, який використовується як спосіб розподілу бюджетних коштів, припускає їх коригування в сторону зменшення у зв'язку з нестачею».

Одним із показників, що характеризує стан фінансування вищої освіти є показник співвідношення видатків бюджету у % до рівня ВВП країни. Видатки Зведеного бюджету на вищу освіту у % до ВВП за період 2000-2016 рр. наведено в табл. 3.

За даними Державної служби статистики України було проаналізовано тенденцію зміни видатків на освіту в розрізі дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти щодо співвідношення даного обсягу до рівня ВВП країни за період 2000-2016 рр, що зазначено в табл. 3., на основі

якої можна зробити наступні висновки. Загалом видатки на систему освіти в 2000 році по відношенню до рівня ВВП склали 4,2 %, що є найнижчим показником за аналізований період. В свою чергу, у 2005 році даний показник сягнув 6,1 % ВВП, що на 1,9 % більше порівняно з 2000 роком. У 2010 році спостерігається найвищий показник видатків на функціонування та розвиток системи освіти за аналізований період та складає 7,4 % ВВП. Однак, починаючи з 2014 року показник видатків на освіту в порівнянні з величиною ВВП має тенденцію до зниження, що обумовлено зменшенням контингенту студентів. Зокрема, у 2014 році даний показник складає 6,4 % ВВП, що на 1 % менше показника 2010 року, однак порівняно з базовим 2000 роком більший на 2,2 %. Слід відзначити, що дані 2015 та 2016 рр не враховують видатки анексованого півострова, тобто бюджетів АР Криму та м. Севастополя. У 2015 році показник видатків на освіту відносно ВВП складає 5,8 % ВВП країни, а у 2016 – 6,6 % ВВП відповідно.

Що стосується ситуації відповідно видатків бюджету на функціонування та розвиток системи вищої освіти порівняно з величиною ВВП, то слід відзначити, що даний показник в структурі видатків на вищу освіту є одним із найбільших і поступається часткою лише видаткам на загальну середню освіту відносно ВВП за період 2000-2016 рр. Зокрема, у 2000 році видатки зведеного бюджету на вищу освіту склали 1,3 % ВВП країни, а у 2005 році збільшилися до рівня 1,8 % ВВП, що на 0,5 % більше. Найвищий показник видатків на вищу освіту відносно ВВП за аналізований період 2000-2016 рр зафіксовано у 2010 році та складає 2,3 % ВВП, що на 0,5 % більше ніж у 2005 році та на 1 більше показника 2000 року.

Починаючи з 2014 року спостерігається тенденція зниження видатків зведеного бюджету на вищу освіту у % до ВВП країни. Зокрема, у 2014 році даний показник склав 1,8 % ВВП та знизився до рівня 2005 року. Натомість, у 2015 році показник видатків на вищу освіту зменшився на 0,2 % порівняно з 2014 роком та склав 1,6 % ВВП. У 2016 році відповідно видатки на вищу освіту складають 1,9 % ВВП країни. Слід відзначити, що даний показник має тенденцію до зниження, однак є достатньо високим порівняно з іншими країнами, де застосовується практика використання фінансів приватного сектору на забезпечення функціонування та розвитку системи вищої освіти.

Сучасний фінансовий стан більшості закладів вищої освіти погіршується, оскільки скорочуються як видатки бюджету, так і приватні обсяги фінансування через зменшення кількості студентів, що вступають до

Таблиця 3. – Видатки Зведеного бюджету на вищу освіту у % до ВВП: динаміка за період 2000–2016 рр

Показник	2000		2005		2010		2014		2015*		2016*	
	млн. грн	ВВП %	млн. грн	ВВП %	млн. грн	ВВП %	млн. грн	ВВП %	млн. грн	ВВП %	млн. грн	ВВП %
Всього загальних видатків зведеного бюджету, млн грн	48148,6	100	141989,5	100	377842,8	100	523004,8	100	679871,4	100	701801,3	100
Всього видатків зведеного бюджету на освіту, млн грн, в тому числі:	7085,5	4,2	26801,8	6,1	79826,0	7,4	100105,6	6,4	114193,5	5,8	120488,5	6,6
- дошкільна	789,0	0,5	2940,7	0,7	10238,3	0,9	15186,4	1,0	18142,2	0,9	16949,0	1,0
- загальна середня	2564,6	1,5	11158,8	2,5	32852,4	3,0	42421,4	2,7	49668,3	2,5	46781,9	2,8
- професійно-технічна	429,1	0,3	1749,9	0,4	5106,2	0,5	5885,2	0,4	6171,2	0,3	5236,8	0,3
- вища	2285,5	1,3	7934,1	1,8	24998,4	2,3	28340,5	1,8	30981,8	1,6	30595,9	1,9
Відхилення показника вищої освіти у % до ВВП порівняно з даними попереднього року:	-		0,5		0,5		-0,5		-0,2		0,3	
Відхилення показника вищої освіти порівняно з базовим роком (2000 р)	-		0,5		1		0,5		0,3		0,6	

* Без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя
Джерело: розраховано за даними [22].

вищих закладів освіти і сплачують за навчання власні кошти. За умов ускладнення соціально-економічної ситуації в Україні, підняття плати за навчання є вкрай обмеженим і навіть неможливим. За наявного рівня платоспроможності та високих темпів інфляції, внаслідок чого значно зростають витрати на харчування, комунальні послуги, домогосподарства не зможуть сплачувати за навчання студентів у вищих навчальних закладах більш високу ціну.

Відповідно до системи допоміжних рахунків освіти виділяють два етапи вищої освіти [18]: 1 етап (МСКО 5) – вища освіта у ВНЗ I-II рівнів акредитації та вища освіта у ВНЗ III-IV рівнів акредитації; 2 етап (МСКО 6) – другий етап вищої освіти: ВНЗ та наукові установи, що мають аспірантури, докторантури, ВНЗ та інші навчальні заклади післядипломної освіти.

Переважна частка видатків на вищу освіту припадає на 1 етап (МСКО 5). Слід зазначити, що протягом досліджуваного періоду частка видатків на вищу освіту 2 етапу (МСКО 6) була майже стабільною: 1,5-1,7%, а частка видатків на 1 етап (МСКО 5) поступово зменшувалася, що і призвело до скорочення частки витрат на вищу освіту у цілому.

Протягом досліджуваного періоду, найбільше зростання видатків на вищу освіту відбулося у 2008 р., приріст перевищив 31%. У 2009-2010 рр. приріст знаходився на рівні 11-16%, а в останні роки – 2-6%. Таким чином, видатки на вищу освіту в Україні мають стійку тенденцію до зростання, але темпи росту уповільнюються, що у разі зростання фінансових потреб вищих навчальних закладів призведе до дефіциту.

Згідно даних системи національних рахунків освіти, навчальні заклади, що здійснюють підготовку за освітніми рівнями МСКО 5-6, використовували кошти державного (69%) та недержавного секторів (31%). Причому, навчальні заклади, що забезпечували підготовку рівня МСКО 5, на 29% фінансувалися за рахунок коштів домогосподарств [17]. Даний напрям фінансування зростатиме за умов подальшого скорочення бюджетних місць та збільшення кількості студентів, що навчатимуться за контрактом.

Висновки. На сьогодні стало зрозуміло, що в умовах економічної кризи забезпечення повномасштабного державного фінансування не виглядає можливим [24]. Для покращення фінансового стану вищих навчальних закладів потрібно: по-перше, стимулювати збільшення приватного фінансування навчання студентів за рахунок юридичних осіб. Необхідно провести спеціальні інформаційні заходи, спрямовані на збільшення цільової

підготовки фахівців на замовлення підприємств та організацій за їх кошти; по-друге, забезпечити розвиток та збільшення обсягу надання додаткових освітніх послуг, а ВНЗ III-IV рівня акредитації – обсягу надання додаткових освітніх, консультаційних та наукових послуг. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вищі навчальні заклади отримали автономію, що зумовлює підвищення їх фінансово-господарської самостійності, тому діяльність у даному напрямі стає не тільки необхідною, а й неодмінною;

- дотримання принципу (визначений Законом України «Про вищу освіту») державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність.

В Україні фінансова підтримка вищої освіти є одним із пріоритетів державного управління. Обсяги державного фінансування вищої освіти щороку збільшуються, але видатки бюджету у цілому та на вищу освіту, зокрема, мають тенденцію до зменшення. Для підтримки належного фінансування вищих навчальних закладів, необхідно залучати альтернативні джерела грошових забезпечень. Ця проблематика повинна залишатися у полі зору державного управління, оскільки без державної прямої підтримки (видатків бюджету) та непрямой (надання податкових пільг) подальший розвиток та ефективне реформування системи вищої освіти будуть неможливими. У той же час надання автономії закладам вищої освіти вимагає від них рішучих кроків щодо пошуку джерел та нарощування обсягів самофінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Education at a Glance 2014: OECD Indicators [Electronic resource] / Organisation for economic co-operation and development. — Mode of access : http://www.oecd-ilibrary.org/education/educationat-a-glance-2014_eag-2014-en.
2. Абанкина И.В., Абанкина Т.В., Николаенко Е.А., Филатова Л.М. Сравнительная характеристика систем высшего образования зарубежных стран: конкурентные методы финансирования // Экономика образования, 2013. №1. С.53-73
3. Авксентьев М. Ю. Аналіз державного фінансування галузі вищої освіти України // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. - 2014. - Вип. 38. - С. 54-61.
4. Бюджет 2017 // Верховна рада України // Бюджет 2017// Освіта. 2017. URL:

<http://budget2017.info/pages/education>.

5. Викладення доповіді CASE-Україна Фінансування системи вищої освіти: світова практика і українське сьогодні. URL: <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopovidf-caseukraina-finansuvannya-sistemi-vischoi-osviti-svitova-praktika-i-ukraïnskesogodennya.html>.
6. Дерій Ж.В. Шляхи модернізації сучасної системи фінансування вищої освіти в контексті розвитку людського капіталу / Ж.В. Дерій, О.А. Карпюк // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. 2011. Вип. 18. С. 288-297
7. Довгань Л.П. Проблемні питання фінансування вищої освіти в Україні / Л.П. Довгань, Т.Г. Марусяк // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 111-117
8. Закон України "Про вищу освіту" URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page6>
9. Іщук Л.І. Передумови вдосконалення механізму фінансування вищої освіти / Л.І. Іщук // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. 2012. Вип. 9(4). С. 146-151.
10. Касич А.О., Циган В.А. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>
11. Котенко Т. М. Проблеми фінансування вищої освіти регіону / Т. М. Котенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2013. Вип. 23. С. 21-28.
12. Красільник О.В. Особливості фінансування вищої освіти в Україні / О.В. Красільник // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2014. № 2. С. 58-64.
13. Курмаєв П.Ю. Інноваційні пріоритети фінансування у галузі вищої освіти в Україні / П. Ю. Курмаєв // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2013. № 4. С. 360-365.
14. Люта О., Пігуль Н. Фінансування закладів вищої освіти в Україні. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/224/1/Люта,%20Пігуль.pdf>.
15. Малишко В.В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи / В.В. Малишко // Молодий вчений. 2016. № 2. С. 64-67.
16. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідження: аналітичний звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики» ; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О.І. Шарова. К. : Таксон, 2014. 144 с.

17. Національні рахунки освіти України у 2013 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України : К.– 2015, 81 с.
18. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року. URL: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/bl/01/bl_VNZ_14.zip
19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Міністерство фінансів України // Бюджет // Освіта. 2017. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/osvita>.
20. Ревнівцева О.В. Система вищої освіти України: фінансові аспекти сучасних проблем розвитку/ О.В.Ревнівцева // Демографія та соціальна економіка.2010.№ 2(14). С.36–45.
21. Різник Н.М. Фінансування вищої освіти в Україні: реалії та перспективи / Н. М. Різник, О. М. Бачинська. // Економіка. Управління. Інновації. - 2013. - № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_51.pdf
22. Статистичний бюлетень «Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України» // Держстат України. 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm.
23. Тарасенко І.О. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні в контексті забезпечення конкурентоспроможності / І.О. Тарасенко, Т.М. Нефедова // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2013. № 4. С. 177-185.
24. Тупичак Л.Л. Шляхи вдосконалення фінансових важелів механізму державного управління галуззю освіти. URL: <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-2/doc/2/13.pdf>
25. Фінансування освіти: скільки, кому і як? // Центр міжнародних проєктів "Євроосвіта". 2016. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4879>.
26. Фінансування системи вищої освіти: світова практика і українське сьогодні. URL: <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopovidf-case-ukraïna-finansuvannya-sistemi-vischoï-osviti-svitova-prak>.
27. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л.С. Шевченко. // Теорія і практика правознавства. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_44.pdf

REFERENCES:

1. Education at a Glance 2014: OECD Indicators. Organisation for economic co-operation and development. (n.d.). Retrieved from: http://www.oecd-ilibrary.org/education/educationat-a-glance-2014_eag-2014-en [in English].
2. Abankina, I.V., Abankina, T.V., Nikolaenko, E.A. & Filatova, L.M. (2013), Sravnitel'naya kharakteristika sistem vysshego obrazovaniya zarubezhnykh stran: konkurentnye metody

- finansirovaniya [Comparative characteristics of higher education systems in foreign countries: competitive financing methods]. *Ekonomika obrazovaniya – Education Economics*, 1, 53-73. [in Russian].
3. Avksent'ev, M. Yu. (2014) Analiz derzhavnogo finansuvannya galuzi vishchoї osviti Ukraїniv [Analysis of state financing of the higher education sector of Ukraine], *Vcheni zapiski universitetu "KROK". Seriya : Ekonomika – Scientific notes of the university "KROK". Series: Economics*, 38, 54-61. [in Ukrainian]
 4. Byudzhnet 2017 [Budget 2017]. *Osvita. 2017 - Education. 2017*. Retrieved from: <http://budget2017.info/pages/education> [in Ukrainian]
 5. Vikladennya dopovidi CASE-Ukraїna Finansuvannya sistemi vishchoї osviti: svitova praktika i ukraїns'ke s'ogodennya [Statement of the CASE-Ukraine Report Financing of the Higher Education System: World Practice and the Ukrainian Present]. Retrieved from: <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopovidf-caseukraїna-finansuvannya-sistemi-vishchoї-osviti-svitova-praktika-i-ukraїnskesogodennya.html> [in Ukrainian].
 6. Deriy, Zh.V. & Karpyuk, O.A. (2011) Shlyakhi modernizatsii suchasnoї sistemi finansuvannya vishchoї osviti v konteksti rozvitku lyuds'kogo kapitalu [Ways of Modernization of the Modern System of Higher Education Financing in the Context of Human Capital Development], *Naukovi zapiski Natsional'nogo universitetu "Ostroz'ka akademiya". Seriya : Ekonomika – Scientific notes of Ostroh Academy National University. Series: Economics*, 18, 288-297 [in Ukrainian].
 7. Dovgan', L.P & Karpyuk, O.A. (2012) Problemnі pitannya finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni [Problematic issues of financing higher education in Ukraine], *Zbirnik naukovikh prats' Natsional'nogo universitetu derzhavnoї podatkovoї sluzhbi Ukraїni – Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine*, 1, 111-117 [in Ukrainian].
 8. Zakon Ukraїni “Pro vishchu osvitu” [Law of Ukraine "On Higher Education"] (n.d.). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page6> [in Ukrainian].
 9. Ishchuk, L.I. (2012) Peredumovi vdoskonalennya mekhanizmu finansuvannya vishchoї osviti [Prerequisites for improving the financing mechanism of higher education], *Ekonomichni nauki. Ser. : Oblik i finansi – Economic Sciences. Series: Accounting and Finance*, 9(4), 146-151, [in Ukrainian].
 10. Kasich, A.O. & Tsigan, V.A. Osoblivosti finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni ta inshikh kraїnakh svitu [Features of financing higher education in Ukraine and other countries of the world.], (n.d.). Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587> [in Ukrainian].

11. Kotenko, T.M. (2013) Problemi finansuvannya vishchoї osviti regionu [Problems of financing higher education in the region], Naukovi pratsi Kirovohrads'kogo natsional'nogo tekhnichnogo universitetu. Ekonomichni nauki – Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences, 23, 21-28 [in Ukrainian].
12. Krasil'nik, O.V. (2014) Osoblivosti finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni [Features of Higher Education Financing in Ukraine], Visnik Akademii pratsi i sotsial'nikh vidnosin Federatsii profspilok Ukraїni – Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine, 2, 58-64 [in Ukrainian].
13. Kurmaev, P.Yu. (2013) Innovatsiyni prioriteti finansuvannya u galuzi vishchoї osviti v Ukraїni [Innovative Priorities of Higher Education Financing in Ukraine], Visnik Chernigivs'kogo derzhavnogo tekhnologichnogo universitetu. Seriya : Ekonomichni nauki – Bulletin of the Chernihiv State Technological University. Series: Economic Sciences, 4, 360-365. [in Ukrainian].
14. Lyuta, O. & Pigul', N. Finansuvannya zakladiv vishchoї osviti v Ukraїni [Financing of Higher Education Institutions in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/224/1/Lyuta,%20Pigul'.pdf> [in Ukrainian].
15. Malishko, V.V. (2016) Finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni: problemi ta perspektivi [Higher Education Financing in Ukraine: Problems and Prospects]. Molodiy vcheniy – Young scientist, 2, 64-67 [in Ukrainian].
16. Finikova, T.V. & Sharova O.I. (Eds.). (2014) Monitoring integratsii ukraїns'koї sistemi vishchoї osviti v Ėvropeys'kiy prostir vishchoї osviti ta naukovogo doslidzhennya: monitoring. doslidzh. : analit. zvit [Monitoring the integration of the Ukrainian higher education system into the European Higher Education Area and research: monitoring. research: analytical report], Mizhnarod. blagod. Fond «Mizhnarod. Fond doslidzh. osvit. politiki»– International Foundation for the Study of Educational Policy, Kyiv: Takson [in Ukrainian].
17. Natsional'ni rakhunki osviti Ukraїni u 2013 rotsi: Statistichniy byuletyn' (2015) [National Accounts of Ukraine in 2013: Statistical Bulletin] Derzhavna sluzhba statistiki Ukraїni – State Statistics Service of Ukraine, Kyiv. [in Ukrainian].
18. Osnovni pokazniki diyal'nosti vishchikh navchal'nikh zakladiv Ukraїni na pochatok 2014/15 navchal'nogo roku [Main indicators of activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of 2014/15 academic year.] (n.d.). Retrieved from: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/bl/01/bl_VNZ_14.zip [in Ukrainian].
19. Ofitsiyniy sayt Ministerstva finansiv Ukraїni. Ministerstvo finansiv Ukraїni [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine. Ministry of Finance of Ukraine]. www.minfin.gov.ua. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/osvita> [in Ukrainian].

20. Revnivitseva, O.V. (2010) Sistema vishchoї osviti Ukraїni: finansovi aspekti suchasnikh problem rozvitku [The system of higher education in Ukraine: financial aspects of contemporary development problems], *Demografiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and Social Economy*, 2 (14), 36–45 [in Ukrainian].
21. Riznik, N.M. & Bachins'ka, O.M. (2013) Finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni: realii ta perspektivi [Higher Education Financing in Ukraine: Realities and Prospects], *Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsii – Economy. Management. Innovations*. № 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_51.pdf [in Ukrainian].
22. Statistichniy byuletyn' «Osnovni pokazniki diyal'nosti vishchikh navchal'nikh zakladiv Ukraїni» [The statistical bulletin "Basic indicators of the activity of higher educational institutions of Ukraine"] (2016). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm [in Ukrainian].
23. Tarasenko, I.O. & Nefedova, T.M. (2013) Problemi finansuvannya vishchoї osviti v Ukraїni v konteksti zabezpechennya konkurentospromozhnosti [Problems of Higher Education Financing in Ukraine in the Context of Ensuring Competitiveness], *Visnik Kiїvs'kogo natsional'nogo universitetu tekhnologiy ta dizaynu – Bulletin of the Kiev National University of Technology and Design*, 4, 177-185 [in Ukrainian].
24. Tupichak, L.L. Shlyakhi vdoskonalennya finansovikh vazheliv mekhanizmu derzhavnogo upravlinnya galuzzyu osviti [Ways of improvement of financial levers of the mechanism of state administration by the branch of education.]. (n.d.). Retrieved from <http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-2/doc/2/13.pdf> [in Ukrainian].
25. Finansuvannya osviti: skil'ki, komu i yak? [Financing education: how many, who and how?] (2016) Retrieved from <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4879> [in Ukrainian].
26. Finansuvannya sistemi vishchoї osviti: svitova praktika i ukraїns'ke s'ogodennya [Financing higher education: world practice and Ukrainian present.]. (n.d.). Retrieved from <http://liberal.in.ua/tochka-zoru/vikladennya-dopovidf-case-ukraїna-finansuvannya-sistemi-vischoї-osviti-svitova-prak> [in Ukrainian].
27. Shevchenko, L.S. (2013) Finansuvannya vishchoї osviti: diversifikatsiya dzherel [Higher Education Financing: Diversifying Sources], *Teoriya i praktika pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence*, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_44.pdf [in Ukrainian].